

تأثیر آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام

فرزانه میرزایی تبار^۱، علی اکبر ارجمندنیا^۲، غلامعلی افروز^۳

چکیده

مقدمه: توجه به آموزش و پرورش کودکان آهسته گام، گسترش اطلاعات و آگاهی و افزایش احساس مسئولیت والدین نسبت به این کودکان از جمله مهمترین راه های افزایش تعامل اجتماعی آنان است. پژوهش حاضر به منظور بررسی تأثیر آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام در شهر تهران انجام شد.

روش پژوهش: پژوهش حاضر، یک مطالعه شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون، پس آزمون و گروه گواه بود. نمونه پژوهش ۳۴ نفر از مادران کودکان آهسته گام در دامنه سنی ۶ تا ۸ سال در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بود که به شیوه نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و با انتساب تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه جایدهی شدند. گروه آزمایش در ۱۲ جلسه آموزش برنامه فرزندپروری (هفته ای ۲ جلسه؛ هر جلسه ۶۰ دقیقه) شرکت کردند در حالی که به گروه گواه این آموزش ارائه نشد. ابزار استفاده شده در این پژوهش پرسشنامه تعامل اجتماعی دادخواه و همکاران (۱۹۹۸) بود. داده ها با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیری و توسط نرم افزار SPSS نسخه ۲۳ تحلیل شد.

یافته ها: نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری نشان داد که آموزش برنامه فرزندپروری اثر مثبت و معناداری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام داشت ($P < 0/001$).

نتیجه گیری: برنامه فرزندپروری به بهزیستی فردی و تجربه های عاطفی شخصی وابسته است و بر فرایندهای شناختی و همچنین روابط اجتماعی تأثیر می گذارد؛ بنابراین، به نظر می رسد که آموزش این برنامه نقش مهمی در تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام ایفا می کند.

کلید واژه ها: تعامل اجتماعی "فرزندپروری" کودکان آهسته گام

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۸/۱۵ **تاریخ پذیرش نهایی:** ۱۳۹۹/۱۰/۱۲

استناد: میرزایی تبار ف، ارجمند نیا ع، افروز غ. تأثیر آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام. خانواده و بهداشت، ۱۳۹۹؛ ۱۰(۳): ۳۶-۴۸

^۱ - گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ -ORCID: 0000-0002-9963-8560

^۲ - نویسنده مسئول، دانشیار گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛ -ORCID: 0000-0001-8030-8416 Email: arjmandnia@ut.ac.ir

^۳ - استاد ممتاز گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، -ORCID: 0000-0001-8118-9332

مقدمه:

یکی از عوامل مهم در ایجاد و گسترش تسهیلات آموزش و پرورش کودکان استثنایی^۱، گسترش اطلاعات و آگاهی روزافزون و احساس مسئولیت والدین نسبت به این کودکان است (۱). تولد و حضور کودک آهسته گام^۲ می‌تواند آثار نامطلوبی بر خانواده، اعضای آن و روابط خانوادگی بر جای گذارد، به عملکرد خانواده آسیب رساند و در نهایت منجر به بروز مشکلاتی در خانواده گردد (۲، ۳). چرا که مشکلات رفتاری کودکان در سال‌های اولیه زندگی با رفتار والدین رابطه‌ای دوسویه دارد (۴). در واقع، روابط عاطفی نزدیک بر پایه تعامل و پاسخ‌های اجتماعی دوجانبه شکل می‌گیرد و مشکلات رفتاری کودکان به ویژه در اولین سال‌های زندگی با نحوه تعامل و رفتار والدین ارتباط دارد (۵، ۶).

وجود فرزند آهسته گام، خانواده را با مشکلات زیادی مواجه می‌سازد (۷)، زیرا با تاثیرگذاری بر کمیت و کیفیت روابط والدین می‌تواند به سلامت عمومی و عملکرد خانواده آسیب رساند. از این رو، آگاه‌سازی والدین کودکان آهسته گام نسبت به مشکلات فرزندانشان اهمیت ویژه‌ای دارد (۸، ۹). از آن جایی که دوران کودکی از مهم‌ترین مراحل زندگی است و شخصیت فرد در این دوران پایه‌ریزی شده و شکل می‌گیرد دور از انتظار نیست که روابط والد-کودک از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رشد روانی و اجتماعی هر کودکی محسوب شود (۱۰، ۱۱). بنابراین کیفیت روابط والد-کودک در سال‌های اولیه کودکی، اساس رشد شناختی، اجتماعی و هیجانی آینده او را پایه‌گذاری می‌کند (۱۲).

در تحول برنامه‌های آموزشی برای کودکان آهسته گام و خانواده‌های آنها به تعامل اجتماعی کودکان به جهت برخورداری از زندگی پویا توجه ویژه‌ای می‌شود (۱۳، ۱۴). توجه به آموزش والدین کودکان آهسته‌گام، در دهه‌های اخیر به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است و برنامه‌های متنوع آموزش والدین، با تأکید بر کل نظام خانواده به وجود آمده‌اند (۱۵). در این برنامه‌ها، والدین در پرتو دستیابی به اطلاعات جدید می‌توانند مشکلات کودکان را بهتر درک کنند و از طریق دریافت آموزش‌های لازم، به مهارت‌های مدیریت رفتار تجهیز گردند و متعاقب آن احساس خودکارآمدی در آنها افزایش یابد (۱۶) و منجر به بهتر شدن نگرش مادران و بهبود تعامل اجتماعی فرزندان آهسته گام گردد (۱۷، ۱۸).

در طراحی برنامه فرزندپروری بر افزایش دانش، مهارت، اعتماد به نفس، خودکارآمدی و خوش فکری والدین در تربیت کودک تأکید شده است (۱۹). در این برنامه به ارائه درمان به وسیله یادگیری آموزشی، حل مسأله به واسطه الگوپردازی و درمانگری ساختاریافته حل مسأله توجه خاصی شده و به گسترش سرگرمی، ایمنی، پرورش و ایجاد محیطی با حداقل تعارض برای کودکان توجه گردیده است (۲۰). در پژوهش‌های مختلفی اثربخشی برنامه آموزش فرزندپروری در بهبود سلامت روانی والدین (۲۱)، درمان مشکلات رفتاری (۲۲) و شیوه‌های فرزندپروری ناکارآمد والدین (۲۳) مورد تأیید قرار گرفته است.

با توجه به بررسی‌های انجام شده در زمینه میزان تاثیر برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام با پژوهش‌های اندکی مواجه هستیم و خلاء پژوهشی در این حوزه کاملاً آشکار است. بیشتر مطالعات انجام شده در این حوزه از نوع رابطه‌ای هستند و تاکنون پژوهشی به صورت مستقیم به بررسی تاثیر برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام نپرداخته است. با اندکی بررسی در میان پژوهش‌های انجام شده می‌توان به این موضوع پی برد که احتمال می‌رود که آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام تاثیر داشته باشد ولی پژوهشی در این حوزه یافت نشد. امروزه به علت اهمیتی که ویژگی‌های روانی و رفتاری مادر در رشد کودک دارد، به نظر می‌رسد حجم پژوهش‌ها و بررسی‌های معطوف به آموزش برنامه فرزندپروری در این افراد به سرعت در حال فزونی باشد. با توجه به آنچه که عنوان شد چیزی که

1. Exceptional child
2. Intellectual disability

اهمیت این مطالعه و خلاء پژوهشی در این حوزه را آشکار می‌سازد بررسی تاثیر آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام است. چرا که به نظر می‌رسد برنامه‌های آموزش فرزندپروری که بر پایه اصول یادگیری اجتماعی بنا شده باشند به والدین یاد می‌دهند که چگونه می‌توانند تعامل مثبت‌تری با کودکان برقرار کنند و میزان رفتارهای منفی و تعارض‌های درونی خانواده را کاهش دهند (۷، ۲۴). این نتایج حاکی از اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر هستند. بنابراین، هدف پژوهش حاضر این است که به بررسی تاثیر برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام بپردازد.

روش پژوهش:

پژوهش حاضر از نوع مطالعات شبه‌آزمایشی است که در آن از طرح پژوهشی پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه گواه استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر از والدین کودکان آهسته گام شهر تهران تشکیل شد. نمونه آماری این پژوهش شامل ۳۴ نفر از والدین کودکان آهسته گام ۶ تا ۸ ساله می‌شد که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از مدرسه شهید اصلانی و شهید صیاد شیرازی در شهر تهران در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ انتخاب شدند. تحصیلات آزمودنی‌ها از سیکل تا لیسانس بود. همچنین آنها در دامنه سنی ۳۰ تا ۴۵ سال قرار داشتند. انتساب گروه‌ها به آزمایش و گواه نیز به‌طور تصادفی انجام شد. به این ترتیب که بر اساس ملاک‌های ورود و خروج پژوهش و به صورت تصادفی، ۱۷ نفر به گروه آزمایش و ۱۷ نفر از آزمودنی‌ها به گروه گواه اختصاص یافت. به دلیل استفاده از روش پژوهش شبه‌آزمایشی حجم مطلوب برای هر یک از گروه‌ها ۱۵ نفر است، از نظر گال، بورگ و گال نیز حداقل حجم نمونه در پژوهش‌های آزمایشی ۱۵ نفر است (۲۵). ملاک‌های ورود به پژوهش، میزان تحصیلات سیکل تا فوق لیسانس، داشتن فرزند دختر آهسته‌گام در دامنه سنی ۶ تا ۸ سال با بهره‌هوشی ۵۰ تا ۷۰ و شاغل به تحصیل در پایه‌های تحصیلی اول تا دوم دبستان، تمایل به شرکت در پژوهش و زندگی با همسر و فرزندان بود. معیارهای خروج از مطالعه نیز استفاده از خدمات مشاوره و روان‌شناختی از سایر مراکز در حین اجرای پژوهش، وجود هر گونه اختلال روان‌شناختی در مادران، داشتن کودک آهسته‌گام واجد مشکلات شنوایی و بینایی، جسمی- حرکتی، اختلال طیف اوتیسم یا اختلال نارسایبی توجه بیش‌فعالی و غیبت بیش از یک جلسه در برنامه مداخلاتی بود. به منظور رعایت اخلاق در پژوهش، از والدین آزمودنی‌ها رضایت‌نامه کتبی گرفته شد و به آنها اطمینان داده شد که اطلاعات استخراج شده و نام آزمودنی‌ها به صورت محرمانه باشد، به منظور حفظ اسرار شخصی و عدم تجاوز به حریم خصوصی شرکت‌کنندگان نتایج حاصل از پژوهش در سطح کلی گزارش شود تا برای پیشبرد اهداف پژوهش در اختیار روان‌شناسان، متخصصان و مدیران مراکز آموزشی قرار گیرد. علاوه بر این به جلب همکاری آزمودنی‌ها توجه شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار زیر استفاده شد.

پرسشنامه تعامل اجتماعی^۱: پرسشنامه تعامل اجتماعی توسط دادخواه، هاریزوکا و مندال^۲ (۱۹۹۸) (۲۶) در ژاپن تهیه و استاندارد شده است. این پرسشنامه ۱۸ گویه دارد. شیوه نمره‌گذاری پرسشنامه تعامل اجتماعی به شیوه لیکرت و دامنه آن از یک تا پنج است. امتیازات بالاتر در بعضی از سوالات نشانه تعامل اجتماعی بالاتر است و بعضی از سوالات نیز امتیاز منفی دارند. این پرسشنامه در رابطه با سه حوزه از تعاملات اجتماعی است: فردی، میان‌فردی و برون‌فردی یا به عبارت دیگر سه زیر گروه تعامل با خود، تعامل با خانواده و تعامل با دیگران. آیتم‌های پرسشنامه هم شامل رفتارهای جذبی و هم رفتارهای دفعی است و در موقعیت‌های مختلف رویدادها و حوادث شناختی و عاطفی را در برمی‌گیرد. روایی محتوایی پرسشنامه را دادخواه و همکاران (۱۹۹۸) به روش تحلیل عاملی صورت داده‌اند. این پرسشنامه حاوی ۱۸ سوال در سه زیر گروه (تعامل با خانواده، تعامل با خود و تعامل با دیگران) می‌باشد. زیر گروه اول دارای روایی $(eulavnegie=2/23, \%ecnairav=10/6)$ ، زیر

گروه دوم ($eulavnegie=1/92, \%ecnairav=9/2$) و زیر گروه سوم ($eulavnegie=9/06, \%ecnairav=9/06$) می‌باشد. اعتبار آن نیز سنجیده و تایید شده است ($Pearson's\ r=0/79$). در پژوهش رحمتی و زارعیان، پایایی آزمون با استفاده از آلفای کرونباخ $0/924$ به دست آمد. همچنین پایایی این پرسشنامه در این تحقیق با استفاده از آلفای کرونباخ $0/79$ بود. علاوه بر این، در مورد روایی محتوایی آزمون از نظر سه متخصص روان‌شناسی و پنج نفر از معلمان کودکان آهسته گام استفاده شد.

برای انجام پژوهش از مدیریت آموزش و پرورش استثنایی شهر تهران، معرفی‌نامه دریافت شد و با مدیریت محترم مدرسه شهید اصلانی و شهید صیاد شیرازی هماهنگ شد. در اولین مرحله پژوهش، در جلسه‌ای توجیهی برای آزمودنی‌ها، ضمن تشریح اهداف پژوهش از آنها خواسته شد تا رضایت‌نامه کتبی جهت شرکت در پژوهش را تکمیل کنند. برای ارزیابی تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام از پرسشنامه تعامل اجتماعی به عنوان پیش‌آزمون استفاده شد. در مرحله بعد، آزمودنی‌ها به صورت تصادفی ساده به گروه آزمایش و گواه اختصاص یافتند به طوری که اعضای هر گروه ۱۷ نفر بودند. برنامه آموزش فرزندپروری برای گروه آزمایش توسط پژوهشگر در ۱۲ جلسه آموزشی ۶۰ دقیقه‌ای در طول شش هفته و هفته‌ای دو جلسه اجرا شد ولی به گروه گواه این نوع آموزش ارائه نگردید. محتوای جلسات آموزشی برای گروه آزمایش در جدول ۱، ارائه شده است.

جدول ۱. محتوای جلسات برنامه آموزش فرزندپروری

Table 1. Content of parenting education program sessions

جلسات	هدف	محتوا
۱	کودک و سلامت روانی	معرفی برنامه، ویژگی‌های کودکان آهسته گام، خودکارآمدی، کاهش اضطراب و افسردگی، بهبود کفایت فردی و خانوادگی، خودارزشمندی، اعتماد به نفس، ارتقای کارکرد اجتماعی
۲	رضایت همسر	ابراز کلامی احساسات، درک همسر و خیرخواهی، رضایت متقابل و نیازهای جنسی، رفتار شخصی و ارتباطی و اجتماعی، امور مالی و فعالیت‌های اقتصادی، احساس و رفتار مذهبی، اوقات فراغت، تعامل
۳	اصلاح روابط و نگرش	نقش خانواده در تربیت فرزندان، آموزش راهبردهای ارتباط مثبت با کودک، تعریف نگرش، مولفه‌های اصلی نگرش، چگونگی شکل‌گیری نگرش، اصلاح باورها و نگرش‌ها
۴	ارتقای تحول و تکریم	مهارت‌آموزی به کودک و بهبود رابطه والدین، نیازهای حیاتی (نیاز به تعلق، احساس توانایی، نیاز به مهم بودن و دلگرمی)، وحدت شخصیت انسان، علاقه اجتماعی، دلگرمی
۵	سبک‌های فرزندپروری	معرفی سبک‌های فرزندپروری با تاکید بر ویژگی‌های و انتظارات فرزندان، آموزش سازگار کردن کودکان و کنترل آنها، ارائه راهکارهایی به منظور بقاء خانواده
۶	مدیریت رفتار کارآمد	روش‌های افزایش رفتار مطلوب، روش‌های ایجاد رفتار مطلوب
۷	مدیریت رفتار کارآمد	روش‌های نگهداری و گسترش رفتار مطلوب، چالش‌ها و راهکارهای چگونگی کنترل رفتارهای کودک، تاثیر ناخواسته و متقابل رفتارهای والدین فرزندان
۸	مدیریت رفتار ناکارآمد	روش‌های مثبت و منفی کاهش یا حذف رفتارهای نامطلوب، ایجاد انگیزش

تعامل اجتماعی	پیش‌آزمون	۲۹/۸۹	۱/۱۷	۰/۱۳	۰/۱۷	۲۸/۷۴	۱/۳۷	۰/۱۵	۰/۱۷
	پس‌آزمون	۳۸/۴۶	۰/۸۲	۰/۱۷	۰/۳۴	۲۹/۴۰	۰/۷۱	۰/۲۰	۰/۲۳

میانگین و انحراف استاندارد نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیرهای پژوهش دو گروه آزمایش و گواه در جدول ۲ ارائه شده است. مفروضه نرمال بودن توزیع داده‌ها در همه متغیرها با استفاده از آزمون آماری کلموگروف-اسمیرنوف بررسی شد و مورد تأیید قرار گرفت ($P > 0/05$). برای تعدیل اثر پیش‌آزمون و به علت وجود یک متغیر مستقل (برنامه آموزش فرزندپروری) و یک متغیر وابسته (تعامل اجتماعی) از آزمون آماری تحلیل کوواریانس تک‌متغیری استفاده شد. برای تعیین میزان تاثیر برنامه آموزش فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام، مفروضه همگنی شیب خط رگرسیون مورد بررسی قرار گرفت و حاکی از آن بود که تعامل بین شرایط و پیش‌آزمون معنادار نمی‌باشد ($P < 0/23$) و $F = 2/54$ ؛ یعنی داده‌ها از همگنی شیب رگرسیون حمایت کرد. نتایج آزمون لون نشان دهنده برقراری فرض همگنی واریانس‌ها بود ($F = 0/96$ و $P < 0/08$). بنابراین مفروضه‌های آزمون آماری تحلیل کوواریانس تک‌متغیری برقرار است که نتایج آن در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری نمره تعامل اجتماعی

Table 3. Results of one-way analysis of covariance of social interaction score

منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	نسبت F	سطح معناداری	مجذور اتا	توان آماری
پیش‌آزمون	۱۸/۶۴	۱	۱۸/۶۴	۸/۳۹	۰/۰۰۱	۰/۲۴	۰/۷۲
گروه	۱۱۹/۴۶	۱	۱۱۹/۴۶	۵۲/۱۱	۰/۰۰۰۱	۰/۶۱	۰/۸۹
خطا	۶۱/۳۵	۳۱	۲/۲۷				
کل	۲۰۱/۵۵	۳۳					

با توجه به نتایج جدول ۴، گروه اثر معناداری بر نمرات پس‌آزمون تعامل اجتماعی داشت ($F = 52/11$ و $P < 0/0001$). بر اساس مجذور اتا می‌توان عنوان کرد که ۶۱ درصد تغییر متغیر تعامل اجتماعی به علت اثر مداخله است.

بحث و نتیجه‌گیری:

پژوهش حاضر با هدف بررسی تاثیر آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام انجام شد. یافته پژوهش حاضر حاکی از آن بود که آموزش برنامه فرزندپروری بر تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام اثر مثبت و معناداری داشت. این یافته با نتایج پژوهش ناوردی (۱۳) مبنی بر اثربخشی برنامه فرزندپروری بر مهارت‌های اجتماعی کودکان و ارتقای شایستگی اجتماعی آنان و یافته‌های پژوهش اسپچکرز و همکاران (۱۰) در خصوص اثربخشی آموزش برنامه فرزندپروری به جهت بهبود مشکلات روان‌شناختی کودکان ۹ تا ۱۱ ساله با مشکلات روانی خفیف تا متوسط و همچنین با یافته‌های پژوهش تریلینگس گارد و همکاران (۲۴) مبنی بر تاثیر قابل توجه برنامه فرزندپروری کاهش مشکلات رفتاری، عاطفی و اجتماعی کودکان و

پژوهش تلگن و ساندرز (۱۵) مبنی بر اثربخشی آموزش برنامه فرزندپروری مثبت بر مشکلات رفتاری کودک کودکان با ناتوانی‌های تحولی همخوانی داشت.

به منظور تبیین این یافته پژوهش می‌توان عنوان کرد که یکی از مؤلفه‌های مهمی که در کودکان آهسته گام تأثیرگذار است یادگیری تعامل اجتماعی است. برنامه آموزش فرزندپروری یکی از روش‌های آموزش والدین است که بر اساس رفتار درمانگری‌های خانوادگی مبتنی بر اصول یادگیری اجتماعی بندورا به وجود آمده است (۱۹). این برنامه با ارائه اطلاعات درباره نیازهای گوناگون مادر و کودک، چگونگی رابطه مادر- کودک، کارکرد خانواده و مهارت‌های والدگری می‌تواند در راستای کاهش مشکلات رفتاری و هیجانی کودک و ارتقاء کیفیت رابطه مادر- کودک مورد استفاده قرار گیرد (۲۲). به نحوی که عوامل محافظتی کودکان را غنا بخشد و عوامل خطر سازی را که با مشکلات رفتاری و هیجانی و تعامل اجتماعی کودکان در ارتباط است کاهش دهد (۲۱). با توجه به این که یادگیری تعامل اجتماعی بخشی از مساله اجتماعی شدن در کودکان است و اجتماعی شدن جریانی است که در آن هنجارها، مهارت‌ها، انگیزه‌ها، نگرش‌ها و رفتار فرد شکل می‌گیرد. بنابراین، به برنامه مدون آموزشی و توانبخشی ویژه‌ای مانند فرزندپروری نیاز است که در اثر تعامل عوامل کلیدی متعددی از قبیل نگرش و میزان پذیرش والدین، نحوه مدیریت و کنترل رفتار، حس شایستگی اجتماعی و خویشتنداری، میزان دانش و مهارت والدگری، اعتماد به نفس و خوش فکری والدین در تربیت کودک و ایجاد محیطی با حداقل تعارض، کیفیت روابط والد- کودک، مراقبت عاطفی مادر از کودک، سلامت روان‌شناختی والدین و روابط چند لایه و تعاملی والدین و فرزندان معنا می‌یابد (۲۷). در سایه آموزش برنامه فرزندپروری تعامل والدین با کودک بهبود یافته و در ارتقاء تعامل اجتماعی کودک مؤثر خواهد بود.

در مجموع نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن بود که آموزش برنامه فرزندپروری در بهبود تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام مؤثر بود؛ برنامه فرزندپروری با افزایش دانش، مهارت، اعتماد به نفس و خودکارآمدی و خوش فکری در والدین در تربیت کودک و ارائه رویکردهایی نظیر حل مساله و ایجاد محیطی با حداقل تعارض برای کودکان باعث افزایش کارآمدی رفتاری، عاطفی و اجتماعی در والدین و فرزندان می‌شود. برنامه فرزندپروری شرایطی را ایجاد می‌کند تا والدین در جلسه‌های گروهی حضور بیابند و در حین یک برنامه ساختاریافته به صورت آزادانه به بیان مسائل و چالش‌هایی بپردازند که با آن مواجه هستند (۷). آموزش برنامه فرزندپروری سبب می‌شود تا والدین راهبردهای مواجه با مشکلات خود را به گونه‌ای عملیاتی و کاربردی فرا گرفته و تمرین خواهند کرد تا این از چنین راهبردهایی در موقعیت‌های کشاکش‌برانگیز زندگی روزمره خود بهره ببرند. طی این برنامه والدین به عنوان مربی به خوبی با نقش خود آشنا می‌شوند و به طور منطقی می‌اندیشند (۲۱). به‌طور کلی می‌توان گفت برنامه فرزندپروری مداخله‌ای سودمند و مفید است که در نگرش والدین و ارتقا تعامل اجتماعی کودکان آهسته گام نقشی حساس و مهمی دارد.

محدودیت های پژوهش

پژوهش حاضر در مورد مادران کودکان آهسته گام ۶ تا ۸ ساله و با استفاده از ابزار خاصی برای ارزیابی تعامل اجتماعی انجام شد که باید در تعمیم نتایج احتیاط شود. وضعیت اجتماعی و اقتصادی والدین مورد بررسی قرار نگرفت، احجم نمونه کم بود و آزمون پیگیری انجام نشد که این موارد از محدودیت‌های این پژوهش هستند؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی به سن فرزندان، وضعیت اجتماعی و اقتصادی والدین مدنظر قرار گیرد و پژوهش‌های آتی با حجم نمونه بیشتر و اجرای آزمون پیگیری انجام شود. همچنین پیشنهاد می‌شود که از برنامه فرزندپروری برای سایر کودکان استثنايي با دامنه سنی متفاوت انجام گیرد و تأثیر عوامل احتمالی دیگر بررسی گردد.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله برگرفته از رساله دکترا دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران است. هدف پژوهش برای مادران شرکت کننده در این پژوهش توضیح داده شد و رضایت آگاهانه آنان کسب شد. با ارایه فرم رضایت آگاهانه اقداماتی از قبیل آگاه ساختن جامعه آماری از هدف مطالعه، توضیح درباره اینکه جامعه آماری جهت شرکت در مطالعه مختار هستند و اطلاعات هویتی آنها محرمانه باقی می ماند، پرسش نامه بین تمامی جامعه آماری توزیع و پس از اجرای پرسشنامه تحویل گرفته شد.

منابع:

1. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., Pullen, P.C. Exceptional Learners. (14th Ed). Pearson/Allyn & Bacon, Inc., 2018; 378-379. [[Link](#)]
2. Ruane A, Carr A. Systematic Review and Meta-analysis of Stepping Stones Triple P for Parents of Children with Disabilities. Family process. 2019 Mar;58(1):232-46.
3. Behrooz Sarcheshme, S., Ashori, M., Ansari Shahidi, M. The Effect of Cognitive Training on the Attention Rate and Working Memory in Children with Attention Deficit / Hyperactivity Disorder. Empowering Exceptional Children, 2017; 8(1): 6-15. [Persian]
4. Bulgan G, Çiftçi A. Psychological adaptation, marital satisfaction, and academic self-efficacy of international students. Journal of International Students. 2017 Jul 1;7(3): 687-702.
5. Webster-Stratton, C., Reid, J.. The incredible year's parents, teachers and children training series: A multifaceted treatment approach for young children with conduct problems. In: Weisz JR, Kazdin AE. Evidence-based psychotherapies for children and adolescents. 3rd Edition. New York: Guilford Publications.2017; 129.
6. Esbjørn BH, Normann N, Christiansen BM, Reinholdt-Dunne ML. The efficacy of group metacognitive therapy for children (MCT-c) with generalized anxiety disorder: An open trial. Journal of anxiety disorders. 2018 Jan 1;53:16-21.
7. Taheri, F., Arjmandnia, A., Afrooz, G. Effectiveness of positive parenting program training on relationship between parents and their slow-paced child. Empowering Exceptional Children, 2018; 9(3): 111-121. doi: 10.22034/ceciranj.2018.82265 [persian]
8. Bigby C, Craig D. A case study of an intentional friendship between a volunteer and adult with severe intellectual disability: "My life is a lot richer!". Journal of Intellectual & Developmental Disability. 2017 Apr 3; 42(2):180-9.
9. Palusci VJ, Crum P, Bliss R, Bavolek SJ. Changes in parenting attitudes and knowledge among inmates and other at-risk populations after a family nurturing program. Children and Youth Services Review. 2008 Jan 1; 30(1):79-89.
10. Spijkers W, Jansen DE, Reijneveld SA. Effectiveness of Primary Care Triple P on child psychosocial problems in preventive child healthcare: a randomized controlled trial. BMC medicine. 2013 Dec;11(1):1-8.
11. Mahmoudi, N., Mousavi, R., Ghobari-Bonab, B. Effectiveness of parent-child relationship-oriented group interventions on symptoms reduction among 6-11 years

- old children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Empowering Exceptional Children*, 2018; 9(2): 65-74. doi: 10.22034/ceciranj.2018.77390. [Persian]
12. Ashori M, Afrooz G, Arjmandnia A, Pormohammadreza-tajrishi M, Ghobari-Bonab B. The Effectiveness of Positive Parenting Program (Triple-P) on Parental Self-Efficacy and Mother-Child Interaction in Children Suffering from Intellectual Disability. *JSSU*. 2015; 23 (5) :489-500. [Persian]
 13. Navroodi SO, Nicknam M, Ahmadi A, Roodbarde FP, Azami S. Examining the effectiveness of group positive parenting training on increasing hope and life satisfaction in mothers of children with autism. *Iranian journal of psychiatry*. 2018 Apr; 13(2):128.
 14. Cheraghi F, Rostaie Z, Asgari M, Shamsaei F, Tapak L. The Effect of Training of Parental Role on Mothers' Attitude with Children Aged 1-5 Years with Respect to Children' Abuse . *Iran J Health Educ Health Promot*. 2017; 5 (3) :182-190. [Persian]
 15. Tellegen, C. L., & Sanders, M. R.. A randomized controlled trial of primary care stepping stones Triple P with parents of children with autism spectrum disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2014; 82(6), 1193-1200.
 16. Arjmandnia A A, Ashoori M, Jalil Abkenar S. Comprehensive view to positive parenting program: principle, goals, levels and content. *frooyesh*. 2017; 6 (2) :35-52. [Persian]
 17. Barzajhe Atri S, Abdollahi H, Arshadi Bostanabad M, Asghari Jafarabadi M. The effect of educational intervention on the attitudes and behaviors of family caregivers caring for children with intellectual disability. *3 JNE*. 2015; 3 (4) :1-10. [Persian]
 18. Hashemi Malekshah, S. The Effectiveness of Adlerian Parent Training on Change of parenting styles of parents with Children Suffering from Attention- Deficit/ Hyperactivity Disorder. *Psychology of Exceptional Individuals*, 2017; 7(27). [Persian]
 19. Sanders MR, Stallman HM, McHale M. Workplace Triple P: A controlled evaluation of a parenting intervention for working parents. *Journal of Family Psychology*. 2011 Aug; 25(4):581.
 20. Yusuf Ö, Gonka Ö, Pekcanlar Aynur A. The effects of the triple P-positive parenting program on parenting, family functioning and symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder. A randomized controlled trial. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*. 2019 Oct 2;29(4):665-73.
 21. Ashori M, Norouzi G, Jalil-Abkenar SS. The effect of positive parenting program on mental health in mothers of children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities*. 2019 Sep;23(3):385-96.
 22. Sanders MR, Kirby JN, Tellegen CL, Day JJ. The Triple P-Positive Parenting Program: A systematic review and meta-analysis of a multi-level system of parenting support. *Clinical psychology review*. 2014 Jun 1; 34(4):337-57.
 23. Van der Oord S, Bögels SM, Peijnenburg D. The effectiveness of mindfulness training for children with ADHD and mindful parenting for their parents. *Journal of child and family studies*. 2012 Feb 1;21(1):139-47.
 24. Trillingsgaard T, Trillingsgaard A, Webster-Stratton C. Assessing the effectiveness of the 'Incredible Years® parent training 'to parents of young children with ADHD

symptoms—a preliminary report. Scandinavian journal of psychology. 2014 Dec;55(6):538-45.

25. Gal, M; Borg, and; Gal, J.. Quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology. (Translated by Nasr, A.; Orizi, H.; Abolghasemi, M.; Pakseresht, M. J.; Kiamanesh, A.; Bagheri, K. and colleagues), 2003. First Edition, Tehran: Samat Publications.
26. Dadkhah A, Harizuka S, Mandal MK. Pattern of social interaction in societies of the Asia–Pacific region. The Journal of social psychology. 1999 Dec 1; 139(6):730-5.
27. Pourmohammadreza-Tajrishi M, A'shouri M, Afrouz G A, Arjmand-nia A A, Ghobari-Bonab B. The Effectiveness of Positive Parenting Program (Triple-P) Training on Interaction of Mother-child with Intellectual Disability. jrehab. 2015; 16 (2) :128-137.

محتوای جلسات برنامه آموزش فرزندپروری

جلسات	هدف	محتوا
۱	کودک و سلامت روانی	معرفی برنامه، ویژگی‌های کودکان آهسته گام، خودکارآمدی، کاهش اضطراب و افسردگی، بهبود کفایت فردی و خانوادگی، خودارزشمندی، اعتماد به نفس، ارتقای کارکرد اجتماعی
۲	رضایت همسر	ابراز کلامی احساسات، درک همسر و خیرخواهی، رضایت متقابل و نیازهای جنسی، رفتار شخصی و ارتباطی و اجتماعی، امور مالی و فعالیت‌های اقتصادی، احساس و رفتار مذهبی، اوقات فراغت، تعامل
۳	اصلاح روابط و نگرش	نقش خانواده در تربیت فرزندان، آموزش راهبردهای ارتباط مثبت با کودک، تعریف نگرش، مولفه‌های اصلی نگرش، چگونگی شکل‌گیری نگرش، اصلاح باورها و نگرش‌ها
۴	ارتقای تحول و تکریم	مهارت‌آموزی به کودک و بهبود رابطه والدین، نیازهای حیاتی (نیاز به تعلق، احساس توانایی، نیاز به مهم بودن و دلگرمی)، وحدت شخصیت انسان، علاقه اجتماعی، دلگرمی
۵	سبک‌های فرزندپروری	معرفی سبک‌های فرزندپروری با تاکید بر ویژگی‌های و انتظارات فرزندان، آموزش سازگار کردن کودکان و کنترل آنها، ارائه راهکارهایی به منظور بقاء خانواده
۶	مدیریت رفتار کارآمد	روش‌های افزایش رفتار مطلوب، روش‌های ایجاد رفتار مطلوب
۷	مدیریت رفتار کارآمد	روش‌های نگهداری و گسترش رفتار مطلوب، چالش‌ها و راهکارهای چگونگی کنترل رفتارهای کودک، تاثیر ناخواسته و متقابل رفتارهای والدین فرزندان
۸	مدیریت رفتار ناکارآمد	روش‌های مثبت و منفی کاهش یا حذف رفتارهای نامطلوب، ایجاد انگیزش
۹	کل‌گرایی	اصل کل‌گرایی و مفهوم نظام خانواده به‌عنوان یک کل سازمان‌یافته با بخش‌های وابسته به هم، تاکید بر اصل کلیدی مشکلات والدین به‌عنوان تهدیدی مهم برای یکپارچگی

کل خانواده		
آسیب‌شناسی خانواده در بستر ارزش‌های فرهنگی، توجه به نیازهای همه‌جانبه همسر و فرزندان، تربیت فرزندی صالح و سالم، تأکید بر صداقت، امیدبخشی، اعتمادسازی و فطرت پاک انسان	خانواده سالم	۱۰
آموزش بخشش، آموزش تحسین کودکان با رویکرد حل مساله، فرزندپروری در بستر ارزش‌های فرهنگی، زن و شوهر ارکان اصلی خانواده و خانواده بهترین مکان فرزندپروری	بخشش و حل مساله	۱۱
اهمیت خانواده و فرزندپروری بر اساس آموزه‌های دینی، دوست داشتن همدیگر و بعد اندیشه فرزندپروری و همدلی در فرزندپروری، الگوی مطلوبی برای رشد شخصیت فرزندان بودن و روابط عاطفی و عقلانی با آنها، جمع‌بندی برنامه	فرزندپروری اسلامی	۱۲

پرسشنامه تعامل اجتماعی

والدین گرامی

خواهشمند است ابتدا اطلاعات لازم را بنویسید. سپس هر یک از عبارات پرسشنامه زیر را به دقت بخوانید و نظر خود را با توجه به هر عبارت نسبت به دانش‌آموز با علامت × مشخص فرمایید. از همکاری شما بسیار متشکریم.
 نام و نام خانوادگی دانش‌آموز سن جنسیت پایه تحصیلی بیماری خاص

موافقم	کاملاً موافقم	مخالفم	کاملاً مخالفم	تا حدی	
					۱- من دوست دارم که تفکرات خود را با اعضای خانواده‌ام در میان بگذارم.
					۲- من چیزهای مختلف را با اعضای خانواده‌ام بهتر یاد می‌گیرم.
					۳- من هنگامی که با دوستانم هستم خجالت می‌کشم.
					۴- من دوست دارم با پدر و مادرم بحث کنم.
					۵- من هنگامی که با دوستان نزدیکم هستم احساس خوشحالی می‌کنم.
					۶- من هنگامی که با پدر و مادرم هستم خیلی راحت ارتباط برقرار می‌کنم.
					۷- من دوست ندارم با یک شخص غریبه گپ بزنم.
					۸- من دوست ندارم که مسائل خود را با کس دیگری در میان بگذارم.

				۹- هنگامی که تنها هستم احساس خوشحالی می‌کنم.
				۱۰- من بیشتر ارتباطاتی را که با دیگران داشته‌ام به یاد می‌آورم.
				۱۱- من دوست دارم به تنهایی فکر کنم بدون این که افکارم را با دیگران در میان بگذارم.
				۱۲- من هیچگونه احساس ضعفی در برقراری ارتباط با دیگران نمی‌کنم.
				۱۳- من در مقابل دیگران خجالت می‌کشم.
				۱۴- من اتفاقات قبلی که با دوستان نزدیکم داشته‌ام فراموش کرده‌ام.
				۱۵- من هیچگونه نگرانی درباره صحبت کردن در یک گروه ندارم.
				۱۶- من هیچگونه نگرانی در مورد خودم ندارم هنگامی که با افراد بیگانه و غریبه هستم.
				۱۷- هنگامی که با افراد جدید هستم احساس شادی می‌کنم.
				۱۸- هنگامی که با افراد جدید هستم چیزها را بهتر یاد می‌گیرم.